

ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADINLAR: AİLE VE İŞ İLİŞKİLERİ

Müzeyyen Gönüllü

Gönül İçli

Öz

Bu araştırmanın konusunu, Denizli ilinde faaliyet gösteren üç tekstil fabrikasında çalışan kadınların aile ve iş ilişkileri oluşturmaktadır. Aynı zamanda, çalışan kadınların demografik nitelikleri, çalışma durumları, aile ilişkileri, çocuğa ilişkin görüşleri, boş zamanlarını değerlendirme biçimleri, gelecekte beklenenleri gibi konularda ortak noktalar da belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma üç fabrikada çalışan kadınların belirlediği evrenden çekilen örnekleme giren kadınlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplamada anket tekniğinden faydalanılmıştır.

Sonuçta, hem ev kadınlarının hem de çalışma hayatındaki kadınların statüleri ve bu statülerinden kaynaklanan sorunlar ülkenin içinden geçmekte olduğu gelişim süreciyle ilgili olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Kadın, Aile, Çalışma.

Women In Work Place: Their relations to Family and Work

Abstract

The subject of this study is to research the relation in the family and work of the women who work in three textile factories in Denizli, a city in Turkey. The aim of this study is to find out the common points of demographical and work structure and family relations of working women and what they are doing in their leisure-time and expectations for the future.

The sample group of the study was drawn from the women who worked in three factories. In order to obtain the data, some questionnaires were employed.

It is concluded that the status of the women in both family and work place, their problem aroused from this status, are clearly related to the development process which the country has been passing thought.

Key Words

Women, Family, Work.

Giriş

Kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmadan yararlanmaları toplumların gelişmişlik derecesine göre farklılık göstermektedir. Özellikle eğitim, sağlık, istihdam, çalışma hayatı alanlarındaki göstergeler gelişmekte olan ülkelerde kadınların erkeklerin gerisinde kaldıklarını göstermektedir.

Ekonomik açıdan kalkınmış toplumlarda o toplumun insan kaynağının sosyal ve kültürel niteliğini yükselten yatırımlar fazladır. Daha karmaşık ve farklılaşmış bir sosyal yapı içinde bu farklılaşmış kurumların ihtiyacına cevap verebilecek, yeni yapıların gerektirdiği yeni davranış ve rol örüntüsünün

geleneksel rollere ilişkin beklentileri ve davranışları değiştirdiği gözlenmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde kadının ücretli işte çalışması hedeflendiğinde kadının toplum içindeki geleneksel rolü pek tartışılmadan, böyle bir işi ilave olarak üstlenmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda da, gelişmekte olan toplumlarda kadınların çalışma yaşamına katılması, geleneksel rollerinde pek fazla değişime yol açmadan sürdürülmektedir. Benzer biçimde, kadının aile içindeki statüsünde de önemli bir değişim yaşanmamaktadır.

Bu araştırmada, Denizli’de üç ayrı tekstil fabrikasında çalışan kadınlar üzerinde çalışılmıştır. .

1 Kavramsal Çerçeve

Kadınlar dünya kurulduğundan bu yana ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar uzanan toplumsal gelişim süreci içinde ev içi ve ev dışında ekonomik hayata aktif olarak katılmışlardır. Ev içinde aileye yiyecek, giyecek hazırlama, ev dışında yerine göre tarımsal faaliyetlerde yer alma insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte kadının evinin dışında ücret karşılığı çalışması oldukça yenidir.

Günümüzde toplumların gelişmişlik düzeyiyle ilişkili olarak kadınların istihdamı farklı düzeylerde ve farklı koşullarda gerçekleşmektedir. “Kadınların gelişimine yatırım yapmak hem ekonomik, hem de sosyal açıdan önemlidir. Kadınlar güçlendiklerinde ve ‘insan sermayesi’ kazandıklarında bundan hem çocukları, hem de aileleri kazançlı çıkmaktadır. Ayrıca kadınların ekonomiye olan katkıları resmi istatistiklere yansdığından çok daha fazladır” (Kağıtçıbaşı; 1999:263).

“Çalışma yaşamında kadınların ancak dörtte biri (% 26.4) istihdama katılmakta bunların da ancak üçte birinden biraz fazlası (% 37.3) gelir getirici bir faaliyette bulunmaktadır. Kadınların dörtte üçü ise ev kadını konumundadır” (Kardam, Toksöz: 1999; 301). İstihdam edilen kadınların büyük kısmı ise ücretsiz aile işçisi olarak tarımda çalışmaktadır. Çalışan kadınların sektörel dağılımlarına baktığımızda 1998 Nisanına ilişkin verilerde % 69.5 inin tarım, % 10.8 inin sanayi, % 19.7 sinin hizmetler sektöründe çalıştığı görülmektedir. Türkiye’de kadın istihdamı daha çok hizmetler sektöründe yükselmekte, tarımda düzenli bir şekilde azalmakta, sanayide ise sabit görünmektedir. DİE 1998 verilerine göre istihdam edilen kadınların % 62.6 sı ücretsiz aile işçisi, % 27.8 i ücretli ve yevmiyeli, % 9.5 i kendi hesabına ve işveren durumundadır. Ücretsiz aile işçiliği kırsal kesimde görülmekteyken, kentlerde belirleyici olan ücretli çalışmadır. Kentlere baktığımızda kadın işsizliğinin ciddi bir sorun olduğu görülmektedir. Nisan 1998 de 1.724 bin çalışan kadına karşılık 304 bin işsiz kadın vardır. İşsizlik oranı % 15 dir. Erkeklerde ise bu oran % 7.5 dir. Kadınlar toplam işgücünün % 17.6 sını oluştururken, toplam işsizlerin % 28.2 si kadındır. Bu oranlar işsizliğin aslında bir kadın sorunu olduğunu da göstermektedir.

Kadınların işgücüne katılımlarını önemli ölçüde etkileyen eğitim seviyesi diğer sosyal-ekonomik şartlarla birleştiğinde, gerek kırdaki gerekse kentte kadının çalışma hayatına katılımının sayıca az ve düşük statülü işlerle sınırlı

olduğu görülmektedir. Kadınların daha iyi hayat şartlarında yaşamaya olan özlemleri ile bu özlemleri karşılamak için kontrol edebilecekleri bir geliri elde etme istekleri çatışmaktadır. Hızlı kentleşme ve iç göç hareketleri kadınları, hazırlıksız olarak, iş piyasasında rekabet koşulları ile karşı karşıya bırakmaktadır. Kadınların bu piyasaya uyumunda yetersiz eğitim seviyesine sahip olmaları ve temkinli yaklaşımları, işgücü talebini de ayrıca olumsuz yönde etkilemektedir. Bütün bu sosyal ve ekonomik baskılar ile işgücü piyasasının şartları çerçevesinde kadının iş hayatına katılmak için gösterdiği tutum bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Kadın geleneksel rolünün bilinci ile üretici olma rolüne yavaş bir geçiş yapma sürecindedir. Bu süreç, kadının hem evinin ihtiyaçlarını aksatmayan, toplumun beklentilerine ters düşmeyen hem de ev dışında gördüğü gelir elde etme imkanını kullanmak isteyen bir uzlaştırma, bir esneklik arayışı şeklinde tanımlanabilir (Eser; 101-102).

Bu makalede konu edilecek araştırmada , bu genel bakış altında Denizli’de tekstilde çalışan kadınlar üzerinde durulmuştur.

2.Araştırmanın Yöntemi

1.Araştırmanın konusu: Çalışmanın analiz biriminiDenizli ilinde faaliyet gösteren tekstil firmalarından Denizli Basma Sanayi, Ada çorap ve Funika’da çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Bu üç fabrikada çalışan kadınlar sosyo-ekonomik nitelikleri, çalışma konusundaki düşünceleri, çocuğa bakış açıları, aile içi karar alma süreçleri, akrabalık ilişkileri, sosyal güvenlik, işyerinde karşılaşılan sorunlar, boş zamanları değerlendirme konusundaki düşünceleri açısından ele alınmıştır. Araştırma betimsel nitelikli olup, nasıl sorusunun cevaplarını aramaya yöneliktir. Daha çok birlikte bulunma ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.Araştırmanın evren ve örnekleme: Araştırmanın evrenini bu üç fabrikada çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Denizli Basma Sanayiinde 275, Funika’da 250, Ada Çorap’ta ise 153 olmak üzere toplam 675 kadın çalışmaktadır. Evrenden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen % 25 lik örnekleme ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmaya ilişkin verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Denizli Basma Sanayinden 75, Funika’dan 70, Ada Çorap’tan 46 anket geri dönmüştür Geri dönen ve örnekleme hacmini oluşturan anketlerin 176 sı değerlendirmeye alınmıştır.

3.Veri Toplama:Araştırma için fabrika yönetimlerinden izin alındıktan sonra soru kağıtları Haziran –Temmuz 1998 de uygulanmıştır. Veri toplanması, personel müdürlerinin denetimi altında belirlenen fabrikadaki görevliler tarafından yapılmıştır. Veri toplama öncesinde dikkat edilmesi gereken hususlar tarafımızdan görüşmecilere aktarılmış ve iyi anlaşılıp anlaşılmadığı pilot bir çalışma ile kontrol edilmiştir. Veri toplama sonucu elde edilen veriler Ege Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi'nde değerlendirilmiştir. Araştırmaya ilişkin tablolar Ek 1 de sunulmuştur.

3. Temel Kavramlar

3.1 Aile Ve Evlilik İle İlişkili Kavramlar

Çalışan kadınlar ailenin bir üyesi oldukları için bu bölümde çalışan kadınların aile içi ilişkileri üzerinde durulacaktır.

Genel olarak aile anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan bir sosyal grup olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanım aile tiplerinden yalnızca birisine işaret eder. Gökçe, aileyi nüfus ve otorite ölçütlerine göre iki kategoride ele almaktadır (1976: 46-47).

Nüfus ölçütüne göre aile;

1. Büyük, geleneksel, geniş veya geleneksel-geniş
2. Küçük, çekirdek, modern v.b. adlarla anılmaktadır.

Otorite ölçütüne göre aile;

1. Ana ailesi

2. Baba ailesi, babaerkil aile gibi adlarla anılmaktadır. Biz araştırmamızda nüfus ölçütü açısından aileyi, geleneksel geniş ve çekirdek aile olarak iki tipte ele alacağız.

Geleneksel geniş aile, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı ailedir. Çekirdek aile ise anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur. Bu ana tipten farklı yan tipler de karşımıza çıkabilmektedir. Kongar (1972), famille souche adlı aile tipinin anne, baba, evlenmemiş çocuklar, büyükanne, anneanne, büyükbaba ya da dedelerden birinin bulunduğu aile tipinden bahsetmektedir. Çelebi'nin (1990) ve Kocacık'ın (1997b) uzamış çekirdek aile tipi ise, çekirdek ailenin bir yan tipi olup, anne baba ve evlenme çağını geçtiği halde hala anne babasıyla birlikte oturan çocukların oluşturduğu ailedir. Gökçe'nin otorite açısından yaptığı ayrımı benimsemekte, ancak, bu ayrımın ölçütü olarak, Çelebi'nin de paylaştığı gibi geleneksel ve eşitlikçiliği ele almaktayız (1993:9). Geleneksel otorite tipi erkeğin otoritesini ifade etmekte, aile içinde güç ve karar merkezinin erkek olduğuna işaret etmektedir. Eşitlikçi tipte ise kadın ve erkeğin tüm kararlara eşit katılımı beklenmekte, kadın ve erkek otoriteyi paylaşmaktadır.

Evlilik ilişkileri açısından E. Bott'un (1957) "ayrılmış evlilik ilişkisi" ve "birleşik evlilik ilişkisi" ayrımını benimsiyoruz. Bott, aile içindeki etkinliklerin eşler tarafından birlikte gerçekleştirilmesini birleşik evlilik ilişkisi olarak isimlendirmektedir. Bu rol ilişkisinde eşler tüm etkinlikleri birbirleriyle paylaşırlarken, aynı etkinlik birlikte ya da farklı eşler tarafından farklı zamanlarda gerçekleştirilir. Örneğin kadın, erkek birlikte para kazanır, birlikte ev işlerini yaparlar. Ayrılmış evlilik rolü ilişkisinde eşler birbirlerinden ayrı fakat birbirini tamamlayan etkinliklerde bulunurlar. Örneğin kadın ev işini yaparken, erkek para kazanır. Bott (1957), ekstra ailesel ilişki kavramını da geliştirmiştir. Bu ilişki eşlerin aile dışından kişilerle kurdukları arkadaşlık, komşuluk ilişkileridir.

Bu ailede ne kadar yoğun ayrılmış evlilik ilişkisi varsa extra ailesel ilişkiler de o kadar yakın, sık dokulu olur.

Bu çalışmamızda Çelebi'nin Olson'a yaptığı itirazı da paylaşarak Türk ailesinin geleneksel, iki odaklı bir yapı oluşturduğunu ve bu geleneksel iki odaklı aile içinde evlilik rolü ilişkisinin "ayrılmış" evlilik rolü olarak görülmesinin uygun olacağını düşünüyoruz.

3.2- Kadınların Rol ve Statüleri ile ilgili Kavramlar

Bilindiği gibi rol bir sosyal işlev çevresinde kümelenen birbiriyle ilişkili davranış örüntüsü olarak ortaya çıkmaktadır. Kocacık'a göre rol belirli bir sosyal konum işgal eden kişiden beklenen o konuma özgü eylemi, davranış ve tutumu belirler (1997:105). Rol içinde oynandığı sosyal grup ve yönelendiği sosyal gereksinim içinde anlamlandırılır.

Sosyal statü ise kişinin sosyal yerinin toplumun diğer üyeleriyle karşılaştırıldığında nerede olduğunu gösteren bir değerlendirmedir. Statü kişinin çevresindekilerin toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki ya da pozisyona verilen isimdir (Fichter'den çeviren Çelebi; 1996:30). Rol statünün dinamik yönüdür. Bir sosyal konum işgal eden kişinin tavır ve eylemlerini bir rol oynama olarak da değerlendirebiliriz.

Sosyal roller sosyal ilişkileri düzenleyen mekanizmalardır. Kişiler sosyal rolleriyle birbirleriyle eylemde bulunurlar. Roller toplumsallaşma süreci içinde öğrenilirler. Dolayısıyla sosyal rollerin nasıl oynanması gerektiğine ilişkin beklentiler vardır. Bazı rollerde beklentiler daha katıken bazılarında daha esnek olabilir. Bu arada anahtar statü ve anahtar rolden de söz etmenin yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Anahtar statü toplumda kişinin sahip olduğu temel statüye verilen isimdir. Anahtar rol ise kişinin toplumda toplumca kabul edilmiş temel işlevini yerine getirmede oynadığı roldür (Fichter'den çeviren Çelebi; 1996:36).

Opprang ve Apu kadının yedi temel rolünden bahsetmiş ve bunları annelik, eşlik, ev kadınlığı, akrabalık, topluluk, mesleki ve bireylik rolleri olarak belirlemiştir (1985:7).

Annelik rolü kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlamasıyla ilgilidir. Kadından annelikle ilgili olarak beklenen rolleri elinden geldiğince en iyi biçimde oynaması beklenmektedir. Toplumsallaşma süreci içinde kadın, annelik rolünü en iyi biçimde gerçekleştirmesi gerektiğini öğrendiği için bu rolü oynamaya hazırdır. Çocuğun olmaması, bu rolü iyi oynayamaması ya da bu rolü oynarken rol çatışmasına girmesi kadında kaygı yaratabilir.

Eşlik rolü kadının kocasına karşı oynadığı roldür. Toplumsallaşma süreci içinde evlendiği erkeği mutlu etmesi ona sadık kalması gerektiğini öğrendiği için bu rolünü oynamaya hazırdır. Evlenmemesi, bu rolü oynarken engellerle karşılaşması, rol çatışması kadında kaygı yaratabilir.

Ev kadınlığı rolü, kadının evde oynadığı role işaret eder. Kadın evlenmemiş olsa bile bu rolü oynaması beklenir. Bu rolü oynamaması ya da başarılı olamaması rol çatışmasına girmesi kadında kaygı yaratabilir.

Akrabalık rolü kadının akrabalık pozisyonu içinde oynadığı rollerin toplamıdır. Aile ve akrabalık ilişkilerinin sık dokulu olduğu toplumlarda bu rollere ilişkin beklenen rol kalıpları daha katıdır. Bu rolü oynayamama, başarısız olma, rol çatışmasına düşme kadında kaygı yaratabilir.

Mesleki rol kadının ev dışında, aile grubu dışında, başka bir sosyal bağlamda oynadığı bir rol olup, kadının temel rolleri arasına girmesi oldukça yenidir. Bu rol kadının gelir getirici, ekonomik bir faaliyete katılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kadının mesleki rolüyle ev içi rollerinin çatışması kadında kaygı yaratabilir.

Topluluk rolü kadının yaşadığı aile ve meslek mekanının dışında kalan alanlardaki rolüdür. Sosyal yaşamın karmaşıklaşması nedeniyle kadınların topluluk rolünü yerine getirmesi beklenir, (oy verme gibi) .

Bireylik rolü kişinin birey olarak kendini ortaya koyması, kişisel gelişimi, dünyaya, yaşama, olan bitene katılma sürecinde sergilediği davranışlardır. Bireylik rolünün oynanması için zamana, enerji ve paraya gereksinim olabildiği gibi diğer rollerin oynanmasının zararına da olabilir.

Yukarıda belirtilen bu rollerin oynanması bazen uyum, bazense çatışma içersinde gerçekleşebilir. Gelenekler, görenekler rol çatışmalarını engelleyici kuralları getirerek düzenin devamını sağlarken, toplumsal değişme rol çatışmalarına yol açabilir. Ayrıca sosyalleşme sürecinde bu rollerin nasıl oynanacağını öğrenmemiş ya da yeterli öğrenememiş kadınlar bu yüzden de rol çatışması yaşayabilirler.

Geçmiş yaşantımızın birikimli tortusu olan tutumlar süreklilik gösteren duygu, inanç ve davranış eğilimlerinin bütünü olarak gelecekteki davranışlarımızı da etkiler. Tutumlar rolleri, roller de ilgili davranış örüntülerini etkilemektedir. Kadınların cinsiyete ilişkin rol tutumları değişen sosyal süreçlerin de etkisiyle davranış örüntüleri ve rollerde değişmeye neden olmaktadır.

4.Araştırma Verileri

4.1- Çalışan Kadınların Demografik Özellikleri

A. Medeni Durum, Yaş

Çalışan kadınların % 59.7 si evli, % 34.7 si bekar, % 5.1 i nişanlıdır. % 47.7 si 20-25 yaş, % 21.6 sı 20 yaşından küçük, % 17 si 26-30 yaş arasındadır. Dolayısıyla çalışan kadınlar nüfusun genç kesiminden oluşmaktadır. % 86.9 u 30 yaşından küçüktür.

B. Doğum yeri

% 66.3 ü şehirde, % 22.9 u ilçede, % 5.7si köyde doğmuştur. % 61.9 unun yaşamının büyük kısmı şehirde, % 25 inin ise köyde geçmiştir. % 55.7 si

Denizli ili sınırları içinde, % 44.3 ü ise Denizli dışında doğmuştur. Verilerimiz kadınların çoğunun şehir doğumlu olup, yaşamlarının büyük kısmının şehirde geçtiğini göstermektedir.

C. Aile Biçimi

Kadınların % 90.4 ü (ki bunların % 34.7 si bekadır) çekirdek aileye mensuptur. Geniş aileye mensup olanların oranı ise % 2.3 tür. Ailedeki üye sayısı 5 ve 5 in altı olanlar % 85.9 oranındadır. Bunlar arasında % 30.7 ile 3 kişilik aileler ilk sırayı almaktadır. Kadınların % 57.4 ünün çocuğu yoktur. Zaten bunların % 34.7 si bekadır. Çocuğu olan kadınların % 22.2 sinin tek, % 18.8 inin iki çocuğu olduğu belirlenmiştir.

Evlenme yaşlarına bakıldığında ise, % 37.5 inin evlendiğinde 17-20 yaşında, % 10.8 inin 21-23 yaşında, % 4 ünün 24-27 yaşında, % 5.1 inin de 17 yaşından küçük olduğu saptanmıştır. Eşleri ise evlendiklerinde % 24.4 oranında 24-27 yaş, % 17 oranında 21-23 yaş, % 6.8 oranında 17-20 yaş, % 2.3 oranında 17 yaşından küçüktür. Evlenme yaşlarına ilişkin yukarıdaki verilere bakıldığında gerek kadınların, gerekse erkeklerin evlenme yaşlarının oldukça küçük olduğu söylenebilir.

Eşleriyle akraba olanların oranı ise çok düşüktür. % 1.7 si yakın, % 1.1 i ise uzaktan akrabadır.

D. Öğrenim Durumları

Öğrenim durumlarına bakıldığında, ilkokul mezunlarının % 38.6, lise ve dengi okul mezunlarının % 33, üniversite/yüksekokul mezunlarının % 17.6, ortaokul ve dengi mezunlarının ise % 10.8 olduğu görülmektedir. Eşlerin de % 30.7 si ilkokul, % 13.1 i lise ve dengi, % 10.2 si ortaokul ve dengi, % 6.3 ü üniversite/yüksekokul mezunudur.

Çalışan kadınların annelerinin öğrenim durumlarına bakıldığında ise % 63.6 sının ilkokul mezunu olduğu, % 22.2 sinin ise hiçbir öğreniminin olmadığı belirlenmiştir. % 6.3 ü lise ve dengi, % 4.5 i ortaokul ve dengi, % 1.7 si ise yüksekokul mezunudur. Babalarının % 65.9 u ilkokul, % 10.2 si ortaokul ve dengi mezunudur. % 9.7 sinin hiçbir öğrenimi yoktur. % 9.1 i lise ve dengi, % 4.5 i ise üniversite/yüksekokul mezunudur. Dolayısıyla gerek annelerin gerekse babaların öğrenim düzeylerinin genelde düşük olduğu söylenebilir.

E. Gelir

Kadınların % 44.8 inin aylık geliri 16-20 milyon, % 18.2 sinin 21-25 milyon, % 13.6 sının 13-15 milyon, % 13.1 inin 26-30 milyon, % 9.1 inin 35 milyon ve üzeridir. Aynı kadınların hanelerinin toplam aylık geliri % 36.4 ünde 46 milyon ve üzeri, % 17.6 sında 41-45 milyon, % 14.2 sinde 36-40 milyon, % 11.4 ünde 31-35 milyon, % 10.8 inde 26-30 milyon arasındadır. % 2.8 inin ise 16-20 milyon, % 1.7 sinin 21-25 milyon ve yine % 1.7 sinin de 10-15 milyondur.

F. Konut

Kadınların % 53.4 ünün kirada oturduğu, % 28.4 ünün ise mülkiyeti aile büyüklerine ait konutlarda oturmakta olup, kira ödemedikleri belirlenmiştir. % 13.6 sı mülkiyeti kendilerine ait evlerde, % 2.3 ü akrabalarına ait evlerde oturmaktadır. Oturulan evlerin türlerine bakıldığında ise % 65.9 unun apartman dairesinde, % 29.5 inin müstakil evde, % 4.5 inin ise gecekonduda oturduğu belirlenmiştir.

4.2-Çalışma Durumu

Günümüzde kentleşme, sanayileşme, içgöç, modernleşme gibi sosyal süreçler giderek daha çok sayıda kadının ücretli bir işte çalışmasını da beraberinde getirmektedir. Kadınlar üretken faaliyetlerin birçok çeşidini yürütmekte ve kalkınmaya dolaylı dolaysız katkıda bulunmaktadırlar. Ancak kadınların ücretli işlerde çalışsalar dahi ücretsiz işlerin büyük kısmını da üstlenmiş olmaları erkeklerle göre ülkenin işgücü kaynağı içinde görece geri planda kalmalarına, ikincil statüde yer almalarına yol açabilmektedir. Bu bölümde kadınların çalışma durumlarına ilişkin bulguları değerlendirmeye çalışacağız. Öncelikle kadınların niçin çalıştıklarını öğrenmek istedik.

Kadınların çalışma nedenleri araştırıldığında % 40.3 ünün aile geçimine katkıda bulunma, % 33 ünün geçimi sağlama, % 10.2 sinin bir sanat öğrenme, % 7.4 ünün de boş kalmamak için çalıştığı belirlenmiş, % 1.1 i yanıt vermemiştir. Bu durumda kadınların ekonomik bağımsızlıkları için çalışmayıp, aile geçimini sağlama/katkıda bulunma amacıyla çalıştıkları görülmektedir. Ansal'ın gerçekleştirdiği bir araştırmada da kadınların çoğunluğu maddi zorunluluk olmasa çalışmaktan vazgeçebileceklerini ifade etmişlerdir (1996:54). Demir'in araştırmasında da bizzat kadın çalışanların kendilerince de çalışmalarının büyük ölçüde aileye ek gelir getiren nitelikte bir uğraş olarak algılandığı belirtilmektedir (1994: 536). Bir diğer araştırmada da kadınların maddi sorunlar nedeniyle çalıştıkları saptanmıştır (İçli; 1997:277). Dolayısıyla kadınlar hem çalışıp hem ev işlerini yürütmenin yarattığı yükün ağırlığından dolayı çalışmayı sadece ekonomik temelde zorunlu gördükleri için sürdürmektedirler.

Çalışan evli kadınların % 51.1 inin geliri eşininkinden azken, % 8.5 inin geliri eşinin gelirinden daha fazladır. Çalışan kadınların gelirlerini nasıl değerlendirdiklerine baktığımızda % 54.5 inin ortak harcamalar için birlikte kullandığı, % 10.2 sinin tümünü kendine harcadığı, % 8 inin tasarrufa yatırdığı belirlenmiştir. % 2.8 i gelirinin tümünü kocasına verirken, % 1.1 i bir kısmını kocasına vermekte kalanıyla kendi ailesine yardım etmekte ya da kendine harcamaktadır. % 22.1 i ise gelirini evlilik hazırlığı olarak çeyiz olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Gelirin kullanılış biçimine bakıldığında gelir elde etmenin kadınlar için bir ekonomik bağımsızlık olmaktan çok, aile bütçesine ek olarak görüldüğü söylenebilir. Demir'in araştırmasında da elde ettikleri gelirin tümünü ailesine harcayanlar örnekleme giren kadınların yarısından fazlasıdır. Kadınların gelirleri ya tümüyle, ya da belli oranlarla aile bütçesine katılmaktadır (1994:545). Bir diğer araştırmada da kadınların kazandıkları paranın ilk etapta

tamamının ev için harcandığı, şahsi harcama yapmadıkları saptanmıştır (Kümbetoğlu;1994:568).

Çalışma yaşamına ara verip vermedikleri araştırıldığında kadınların % 13.1 inin evlilik, % 9.1 inin sağlık sorunları, % 8.5 inin işyeri ile anlaşmazlıkları, % 2.3 ünün babalarının/eşlerinin izin vermemesi nedeniyle çalışmaya ara verdikleri saptanmıştır.

Kadınların ne tür işlerde çalışmalarının uygun olacağını sorduk. Çalışılan işin niteliğine ilişkin olarak % 72.7 si kadınların yapabileceği her işi yapması gerektiği, % 10.8 i devlet memuru olması, % 5.1 i özel bir yerde çalışması ve yine % 5.1 i kadına uygun işlerde çalışması gerektiği yönünde görüş bildirirken, % 5.1 i kadınların dışarıda çalışmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Verilerden de anlaşılacağı gibi kadınların büyük kısmı meslekler konusunda cinsiyet açısından bir ayrıma gitmekten çok üretken bir faaliyette bulunmayı ön planda tutmaktadır.

Cinsiyet rolleri kadının ve erkeğin oynayacakları roller açısından bir farklılığın olduğunu belirtmektedir. Toplum tarafından tanımlanan ve beklenen rol olarak kavramsallaştırılan cinsiyet rolleri kadınlara sosyalizasyon süreci içinde öğretilmekte ve kadınlar tarafından da özümsemektedir. Bu bağlamda çocuk bakımı ve ev işleri kadının temel görevleri arasında yer almaktadır. Çocuklu kadınların çalışması konusunda kadınların düşüncelerini öğrenmek istedik. Kadınların % 61.4 ünün ancak ekonomik zorunluluk varsa çalışması gerektiği görüşünde oldukları belirlenmiştir. % 15.3 ü her ne olursa olsun kadın çalışmalıdır derken, % 14.2 si çocuklar okula gidene dek çalışmaması gerektiğini, % 1.7 si de duruma bağlı olduğu görüşünü benimsemiştir. Çocuklu kadınlar çalışmamalı diyenlerin oranı ise % 6.3 dür. Demir'in araştırmasında da ancak ekonomik yönden bir zorunluluk varsa çocuklu kadınların çalışması uygun görülmektedir (1994:537). İçli'nin araştırmasında da çocuklu kadınların çalışması koşullu olarak, ekonomik zorunlulukla ilişkilendirilerek uygun görülmektedir (1997:279).

Çalışma yaşamından memnuniyet araştırıldığında ise, çalışan kadınların % 62.5 inin memnun olduğu, % 5.1 inin memnun olmadığı, % 32. 4 ünün de kısmen memnun olduğu saptanmıştır. Çalışmaktan memnun olma nedenleri arasında ilk sırayı % 43.8 ile aile bütçesine katkı olması, ikinci sırayı % 29.5 ile kendini yetiştirme, kanıtlama almaktadır. Az bir oranda görülen memnuniyetsizliğin nedeni ise çok yorulma olarak belirlenmiştir.

Kadınların eve iş almalarının benimsenmesini sağlayan en önemli yönü bu işi yapan kadınların kendilerini topluma karşı 'çalışmıyor' olarak takdim edebilmeleridir. Bu konudaki bazı araştırmalara göre, kadınlar eve iş almayı bir hobi olarak kabul etmektedir. Böylece kadınlar ülke ya da şehir çaplı sayımlarda kendilerini çalışan olarak beyan etmedikleri için bu tip işler hanehalkı araştırmalarında yeterince açıklanmamış olmaktadır (Çınar; 1994:369). Bu durum kadının çalışmasına karşı takındığı tutum itibarıyla erkeğin yaşadığı bir ikilemi aksettirmektedir. Ecevit'in bir araştırmasına göre, kadın çalıştığı takdirde

maddi durumunun düzeleceğini idrak eden ancak karılarına çalışma izni verdiklerinde saygınlıklarını yitirerek erkek olmadıklarını ilan etmiş olacak kocalar için zor bir karar konusudur (1990: 59).

Fabrikada çalışma yerine aynı geliri evde oturarak yapabilecekleri bir işte kazanmaları söz konusu olsaydı kadınların tercihlerinin ne yönde olacağını öğrenmek istedik. Aldığımız yanıtlara göre, ilk sırayı % 51.7 ile yine de işe gitmeyi tercih ederdim seçeneği almıştır. % 30.1 i bu konuyu hiç düşünmediğini, % 13.1 i evde çalışmayı tercih edeceğini belirtmiştir. % 2.3 ü ise çalışmayı istemediğini, evde oturmayı istediğini belirtmiştir. İçli'nin çalışmasında da benzer sonuçlar elde edilmiştir (1997:276). Çelebi'nin gerçekleştirdiği araştırmada da kadınların evde oturma yerine işe gitmeyi tercih ettikleri saptanmıştır (1993:75). Kadınların yaşamlarını geçirdikleri yerleşim yeri ile aynı geliri başka bir biçimde elde etme tercihleri arasındaki ilişki araştırılmış ve anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Buna göre, şehir kökenliler arasında aynı geliri elde edebilecekken yine de işe gitmeyi tercih edenler (% 29.5) ilk sırayı almaktadır. İlçe kökenliler arasında da yine aynı geliri evde kazanabilecekken, işe gitmeyi tercih edenlerin oranı (% 8), diğerlerinden fazladır. Köy kökenliler arasında da evde oturma yerine işe gitmeyi tercih edenlerin oranı (% 14.2) yüksektir. Dolayısıyla kadınların ister köy, ister ilçe, isterse şehir kökenli olsun, tercihleri arasında ilk sırayı aynı geliri evde çalışarak elde etme yerine, işe giderek elde etme eğilimi almaktadır. Bu durum kadınların özel alan dışına çıkarak kamu alanıyla bağlantı kurma isteği olarak değerlendirilebilir. Kadınların aynı geliri evde oturarak yapabilecekleri bir işte kazanmaları yerine, dışarıda çalışarak kazanma tercihleri eğitim durumlarıyla ilişkili olarak araştırılmış, ancak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Çalışan kadınların % 88.1 i çalışma arkadaşlarıyla iş ilişkilerinin iyi olduğunu, % 9.1 i kötü olduğunu, % 2.3 ü ise orta derecede ilişkilerin olduğunu belirtmiştir. İş ilişkilerinin iyi olması, çalışma arkadaşlarının iyi olmasına (% 36.9), kafalarının uyuşmasına (% 32.4), yaşlarının yakın olmasına (% 12.5), ilgi alanlarının benzer olmasına (% 8.5) bağlanmaktadır. İş arkadaşlarıyla ilişkileri kötü olanlar ise bu durumu, % 6.8 oranda kafalarının uyuşmamasına, % 3.4 oranda dedikodu yapılmasına dayandırmaktadır. Çalışma arkadaşlarıyla iş yaşamı dışında görüşme oranı % 34.7 dir. Ara sıra görüşme oranı % 48.9, hiç görüşmeme oranı ise % 15.9 dur. İşyerinde karşılaşılan sorunlar arasında ise ilk sırayı (%29) çalışma süresinin uzunluğu, ikinci sırayı işin yoruculuğu almaktadır. Dolayısıyla çalışan kadınların çoğu arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içindedir. Çalışma arkadaşlarının iyi insan olduğunu, kafalarının uyuştuğunu belirten kadınların büyük kısmı iş saatlerinin dışında da birbirleriyle görüşmektedir. Çalışma süresinin uzunluğu kadınların en önemli iş sorunu durumundadır.

4.3- Çalışan Kadınların Roller ve Algılanan Statü

Temel kavramlar başlığı altında bahsettiğimiz gibi, çalışan kadınların mesleki rollerinin yanı sıra bireylik, akrabalık, eşlik, ev kadınlığı, annelik rolleri

de vardır. Bu rollerin çalışan kadınlarca yeterince yerine getirilip, getirilemediğini araştırdık.

Çalışan kadınların bireylik rolünü oynayıp oynamadığını tespit etmek istedik. Bu amaçla kendilerine iş yaşamı dışında zaman ayırıp ayıramadıklarını sorduk. İş yaşamı dışında kadınların % 60.8 i kendisine az da olsa zaman ayırabildiğini, % 25 i ayıramadığını, % 14.2 si ise yeterince zaman ayırabildiğini belirtmiştir. Az da olsa zaman ayırabilenler ile yeterince zaman ayırabilenlerin toplamı % 75 gibi oldukça yüksek bir orana ulaşmaktadır. Kadınların yetişme yeri ile kendine iş yaşamı dışında vakit ayırma arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Şehir kökenlilerin % 35.2 si, ilçe kökenlilerin % 7.4 ü, köy kökenlilerin % 18.2 si az da olsa kendilerine vakit ayırabilmektedir. Dolayısıyla kadınlar yetişme yerleri farklı olsa bile kendilerine iş yaşamı dışında az da olsa vakit ayırabilmektedirler. Diğer yandan eğitim durumları ile iş yaşamı dışında kendilerine vakit ayırma arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tüm eğitim düzeylerindeki kadınlarda kendilerine (yeterince ya da az olmak kaydıyla) vakit ayırabilenler, ayıramayanlardan fazladır. Kendilerine zaman ayıramayan kadınlara, bir diğer deyişle bireylik rolünü oynayamayanlara bireylik rolünü oynamalarını nelerin engellediğini sorduk. Kadınların kendilerine yeterli vakit ayıramama nedenleri arasında % 29.5 ile çalışma yaşamının yoruculuğu, % 13.6 ile ev ve çocuklarla ilgilenmeye daha fazla önem verme, % 3.4 ile maddi olanaksızlık, % 1.1 ile yaşın ilerlemesi yer almaktadır. Çelebi'nin çalışmasında da iş yaşamının yoruculuğu ilk sırayı almıştır (1993:98).

Kandiyoti, Türkiye'de Olson'un iki odaklı aile olarak nitelendirdiği oluşumu özgül bir örüntü olarak görmektedir. Bir çift olarak birlikte zaman geçirmek bir yana, kadınlar erkekler hemcinsleri ile ayrı arkadaş çevresini sürdürmeye eğilimlidirler. Kadınlar için bu ilişkiler akrabalar eski sınıf arkadaşları, komşuları ve eğer çalışıyorsa meslektaşları içerir. Bununla birlikte bu tarz eğlence kadınların birincil grup ilişkilerinin devamlılığına işaret eder ve bu devamlılık görece düşük coğrafi hareketlilikle desteklenir. Hareketliliğin arttığı koşullarda kadınlar için uzun dönemli birincil ilişkilerini sürdürmek daha da güçleşir ve özellikle kadınların bir kısmında kocalarının iş çevrelerine ve içinde yaşadıkları toplumdaki dernek ve kulüp gibi ikincil örgütlere meyiletme eğilimi söz konusu olabilir (1996:78). Bireylik rolü ile ilgili bir başka boyut olarak arkadaşlık ilişkilerinde bulunup bulunmadıklarını öğrenmek istedik. Bu amaçla akrabalarının dışında ayda en az bir kez görüştüğü arkadaşlarının olup olmadığını sorduk. Kadınların % 86.4 ü arkadaşlarının olduğunu, % 13.6 sı ise olmadığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla kadınların sahip oldukları kendi toplumsal çevrelerini sürdürme eğilimi içersinde oldukları düşünülebilir. Kandiyoti'de araştırmalarının sonucunda Ortadoğu toplumlarında kadınların sahip oldukları toplumsal çevreyi sürdürme ve geliştirme yeteneğini kendi hayatları üzerindeki denetimlerinin son derece önemli bir ögesi olarak gördüklerini belirtmektedir (1996:78).

Kadınların oynadıkları rollerden bir diğeri de ev kadınlığı rolüdür. Kadınların ev içinde oynadığı rol olan ev kadınlığı rolü, tek başlarına yaşıyor

olsalar dahi yerine getirme durumunda oldukları bir roldür. İyi bir ev hanımı sayılır mısınız sorusuna verilen yanıtlara baktığımızda kadınların % 45.5'inin kendisini iyi bir ev kadını olarak değerlendirdiği, % 4.0 mın kendisini iyi bir ev kadını olarak değerlendirmedeğini, % 50.6 sının ise kendisini kısmen iyi olarak değerlendirdiğini saptadık. Çelebi'nin çalışmasında da kadınların çoğunluğunun kendilerini başarılı bir ev kadını olarak algıladıkları belirtilmiştir (1993: 104).

Çalışma yaşamının kadının geleneksel rolleri olan annelik, eşlik ve ev kadınlığı görevlerini etkileyip etkilemediği araştırıldığında, % 19.9 u etkilediğini, % 17.6 sı etkilemediğini, % 29.5 i kısmen etkilediğini belirtmiştir. % 33 ü cevap vermemiştir. Bu durumda kısmen ya da tümüyle etkilediğini belirtenler % 49.4 oranındadır. Demir'in araştırmasında da örnekleme giren kadınların yarıya yakını etkilemediğini, yarısından fazlası ise kısmen ya da tümüyle etkilediğini belirtmiştir (1994:540). Çalışma yaşamının ev kadınlığı rollerinin yerine getirilmesini etkilediğini belirtenler arasında ise zaman ayıramama ilk sırada yer almaktadır.

Kadınlara en uygun yaşam biçiminin ne olduğu araştırıldığında ilk sırayı % 43.8 i ev kadınlığı ve çalışma yaşamının birleştirilip yürütülmesi, ikinci sırayı % 30.1 ile belli bir meslek eğitimi görüp, ancak gerektiğinde çalışılması seçeneği, üçüncü sırayı ise % 23.9 ile iyi bir eş ve anne olma seçeneği almıştır.

Ev işlerinin paylaşımında gözlenen değişme, para kazanma rolünün paylaşımında gözlenenin çok gerisinde kalmaktadır. Bu bulgunun temelinde ev işlerinde kadınlık ve erkekliğin algılanışına ilişkin toplumsal kalıpyargıların yattığı söylenebilir. Para kazanma işlevine ilişkin kalıpyargılara kıyasla, ev işlerinin paylaşımı işlevine ilişkin kalıpyargılar daha çok direnç göstermektedir (İmamoğlu; 1991:834). Bu bağlamda kadınların ev kadınlığı rolü çerçevesinde eşiyile işbölümü yapıp yapmadıklarını araştırdık. Bunun için eşiniz ev işlerinde yardımcı oluyor mu sorusunu sorduk. Alınan yanıtlara göre, kadınların % 25 i eşlerinin her işte yardımcı olduğunu, % 14.2 si yardım etmediğini, % 19.9 u ise nadiren yardım ettiğini belirtmiştir. Bu durumda ailelerin % 25 i için birleşik evlilik ilişkisi geçerlidir. Her işi kadının yaptığı ve geleneksel cinsiyet rolü esasında işbölümü yapanlar (ki bunlar ayrılmış evlilik ilişkisine sahiptir) % 34.1 oranındadır. Bu durumda eşlerin daha çok evlilik rolü ilişkisinde ayrılmış evlilik ilişkisi olarak yukarıda belirttiğimiz gibi eşlerin birbirinden ayrı ancak birbirini tamamlayan etkinliklerde bulunduğu söylenebilir.

Ailede karar verme süreci ise evlilik ilişkilerinde ele alınması gereken bir diğer boyuttur. Aile içi karar verme sürecine ilişkin bulgularda ilk sırada % 57.4 ile eşlerin birlikte karar alması vardır. İkinci sırada ise başka seçeneği (% 35.2) yer almaktadır. Araştırmamızda yer alanların % 34.7 sinin bekar olduğu hatırlanacak olursa, bekar olanların aile içi kararların alınması konusunun aile büyüklerine bağlı olduğu düşünülebilir. Eşlerden yalnızca birinin (kadının ya da erkeğin) karar verme oranları ise eşittir (% 2.3). % 1. 7 si yanıt vermemiş, % 0.6 sı ise aile içi kararların anne, baba ve çocuklar tarafından birlikte alındığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla seçenekleri kendi arasında otorite ilişkilerinin bir yansıması olarak geleneksel ve eşitlikçi olarak iki grupta topladığımızda karar

verme konusunda eşler arasında eşitlikçi bir tutumun varlığından söz edilebilir. İçli'nin çalışmasında da ev içi kararların alınma sürecinde eşitlikçi bir tutumun varlığı saptanmıştır (1997:284).

Kadınların oynadıkları temel rollerden birinin de akrabalık rolü olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Bu rol ile ilgili sorgulamamızda çalışan kadınların tüm diğer rollerinin yanı sıra akrabalık rolünü de oynayıp oynamadığını tespit etmeye çalıştık. Çalışan kadınların kocaları tarafından olan akrabalarının Denizli' de oturup oturmadığını araştırdığımızda, % 48.8 inin aynı şehirde kocası tarafından akrabalarının olduğu, % 15.9 unun ise olmadığı belirlenmiştir.

Kadınların yakın akrabalarıyla görüşme sıklığına bakıldığında ilk sırayı % 11.9 ile ayda bir, ikinci sırayı % 9.1 ile haftada bir, üçüncü sırayı % 8 ile haftada birkaç kez almaktadır. Yılda bir iki kez görüşme % 6.3, iki haftada bir görüşme sıklığı % 4.5, yalnızca düğün, bayram, cenazede görüşme oranı ise % 4 dür. Yukarıdaki dağılıma göre, akrabalarla görüşme sıklığı haftada bir ve daha az olanlar % 17.1, ayda bir ya da daha sık olanlar % 33.5, yılda birkaç kez, düğün, bayram, cenaze gibi nedenlerle görüşenler ise % 10.3 oranındadır. Bulgularımız akrabalık rolünün çalışan kadınlar tarafından sıklıkla yerine getirildiğini göstermektedir. Çelebi'nin araştırmasında da işkadınlarının yarısından biraz fazlasının akrabalık rolünü sıkça oynama fırsatı buldukları belirtilmektedir (1993:102). Ereğli'de gerçekleştirilen bir araştırmada da büyük ölçüde kadınlara bırakılan bir işin de akrabalarla ilişkilerin düzenlenmesi olduğu belirtilmiştir. Kadınların hem gerektiğinde aileye sosyal ve ekonomik destek sağladıkları, hem de ev kadınlığı rolleri ile ilgili olarak kendileri sıkıştığında akrabalarından yardım alabilmek için bu ilişkilere önem verdikleri belirtilmiştir (Özbay;1993:154).

Çalışan kadınların kocalarının akrabalarıyla olan ilişkilerini nasıl değerlendirdiklerini araştırdığımızda % 31.8 i çoğunlukla anlaştıklarını, % 23.3 ü çok iyi anlaştığını, % 3.4 ü hiç anlaşımadığını belirtmiştir. % 41.5 i ise (ki bunların % 34.7 si bekardı) yanıt vermemiştir. Dolayısıyla çalışan evli kadınların % 55.1 inin kocalarının akrabalarıyla iyi ilişkiler içinde olduğu söylenebilir.

Akrabalık konusunu topluca değerlendirdiğimizde çalışan evli kadınların büyük kısmının kocalarının aynı şehirde oturan akrabalarının olduğu ve bu akrabalarla genelde anlaştıkları, görüşme sıklığının ise ayda bir ve daha kısa süreler içinde gerçekleşmesi nedeniyle yüksek olduğu dolayısıyla çalışan kadınların akrabalık rolünü yeterince oynadıkları söylenebilir.

Kadınlara eşleriyle birlikte gidip geldikleri ortak arkadaşlarının olup olmadığını sorduk. Kadınların % 57.4 ü olduğunu, % 2.8i olmadığını belirtmiş, % 39.8 i ise yanıt vermemiştir. Bu durumda çalışan kadınların yarısından fazlasının extra-ailesel ilişkilerini daha çok eşleriyle birlikte kurdukları söylenebilir.

Kalıpyargılara İlişkin Görüşler

Birçok ülkede olduğu gibi toplumumuzda da kadınlara geleneksel değerler doğrultusunda yer verme eğilimi vardır. Bu kavrayışta, kadının yeri önce eşi ve çocuklarının yanındır, temel görevi kocasına yardımcı olmak, evinin ihtiyaçlarını ve çocuklarının bakımını karşılamaktır (Demir; 1994:529). Kadınların elde ettikleri gelir aile gelirinin esas bölümünü oluştursa bile, esas olarak ev içinde tanımlanmış rolü ve bu rolle birlikte üstlenilen işleri fazla etkilemediği söylenebilir. Bu bağlamda kadınların geleneksel görüşlere ne ölçüde katıldığını öğrenmeye çalıştık.

‘Bir kadının hayattaki en önemli görevi kocası ve çocuklarına bakmaktır’ görüşüne ilişkin yanıtlara baktığımızda kadınların % 64.2 sinin katıldığı, % 35.8 inin katılmadığı görülmektedir. Çalışan kadınlar üzerine yapılan bir başka araştırmada ise kadın işçilerin hiçbirinin hayatındaki asli görevinin sadece ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili olduğunu düşünmediği, işlerini de en az eşit derecede önemsedikleri belirlenmiştir (Ansal; 1996:55). Bu araştırmanın bulguları ile bizim gerçekleştirdiğimiz araştırmanın bulgusu arasında bir paralellik olmadığı görülmektedir. Bu durum örneklemimize giren kadınların vasıfsız işçi olmalarıyla ilişkili olarak da düşünülebilir. Eğer kadınlar vasıflı işçi olarak çalışıyor olsalar işlerini daha fazla önemseyebilirlerdi.

‘Evlilik hayatı kadına yeter, kadın çalışmasa da olur’ görüşüne ilişkin olarak kadınların % 17.6 sı katıldığını, % 82.4 ü ise katılmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla kadınların üretim faaliyetine katılarak bir gelir elde etme isteği içinde olduğu düşünülebilir.

Çocuk Konusundaki Görüşler

Toplumumuzda cinsiyete dayalı işbölümü, kadınları ev işleri ve çocuk bakımının tamamına yakınından sorumlu tutmaktadır. Çalışan kadın geliri ve statüsü yükseldikçe bu tür işlerde ücretli kadın emeğinden faydalanmaktadır. Türkiye’de çalışan kadınların çocuklarının bakım sorunu büyük ölçüde geleneksel aile ilişkileri içersinde anne, kayınvalide, komşu bakıcı gibi araçlarla çözülmektedir. Bu durum önemli bir kesimi informal sektörde istihdam edilen kadınların çocuklarının bakımı için de informal sektörü desteklemelerine yol açmaktadır. Çocuk bakımının eğitim ile birlikte düşünülüp çocukların ehliyetli kişiler tarafından bakılması ihtiyacı bir yana, bu tür bakım hizmetleri de çoğu zaman yetersiz ve düzensiz kalmaktadır. Araştırma verilerine göre, çocuk bakımı konusunda geleneksel yollara başvurulduğu görülmektedir. Kadınların % 31.3 ünün çocuklarına anne/kayınvalide, % 1.7 sine teyze/hala baktığından toplam % 33 üne akraba çevresinde bakılmakta, % 2.8 i ise ana okuluna gitmektedir.

Çalışan kadınlara çocukların ne anlam ifade ettiği sorusunu yönelttik. % 72.7 si çocuğu bir sevgi kaynağı olarak gördüğünü, % 9.1 i çocuğun eşiyle arasındaki ilişkiyi güçlendirdiğini, % 8.5 i geleceğe güvenle bakmasını sağladığını, % 4 ü ise soyunun devamını sağladığını belirtmiştir. Verilen yanıtlar çocuğa verilen psikolojik değerın ön planda olduğunu göstermektedir.

Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında da çocuğun ekonomik değerinin azalmasıyla zıt yönde psikolojik değerinin arttığı belirtilmektedir. Kağıtçıbaşı bu bulguyu birçok etkenin (kırdan kente hareketlilik, aile geçimi vb.) yanında yaşanan yörenin gelişmişlik düzeyi ile de ilişkilendirmektedir. Çalışmamızda çocuğun psikolojik değerinin ön planda görülmesi bu bulguyu doğrular niteliktedir.

Geleneksel değerler doğrultusunda öncelikle evinde görevi olan kadına evi ile bağdaşabilecek bazı meslekler uygun görülmüş ve zamanla kadına ve erkeğe uygun olan meslekler toplumda gelişen geleneğe bağlı olarak şekil almıştır. Toplumumuzda yasal olarak meslekler arasında kadın erkek ayrılığı yoksa da geleneğe bağlı olarak yaygınlaşmış bir ayırım kendisini göstermektedir (Çulpan; 1977:114-119).

Kız çocukları için uygun görülen meslekler arasında başta öğretmenlik olmak üzere devlet memurluğu (% 49.4) yer almaktadır. İkinci sırada ise avukatlık, mühendislik gibi serbest olarak da gerçekleştirilebilecek meslekler (% 46) yer alırken, % 4.5 i meslek seçiminin çocuğa bırakılmasını uygun görmektedir. Erkek çocuklar içinse ilk sırayı avukatlık, doktorluk, mühendislik gibi meslekler (% 55.1) alırken, ikinci sırayı öğretmenlik, subaylık gibi memuriyetler (%26.1) almaktadır. Seçimin çocuğa bırakılması gerektiğini düşünenler ise % 6.3 oranındadır.

Kız ve erkek çocuklar için tercih edilen meslekler benzerlik göstermekle beraber sıralama değişikliği göstermektedir. Genel olarak erkek çocuklar için daha çok kazanç sağlayabilecek meslekler tercih edilirken, kız çocuklara geleneksel görevlerini sürdürmekte kolaylık sağlayacak meslekler uygun görülmektedir. Çulpan'da kız çocuklar için ilk planda kadını evinden bütün gün koparmayan, evine çocuklarına zaman ayırmasına fırsat veren uğraşların uygun meslek olarak değerlendirildiğini, kadının geleneksel rolleri temel alınarak yapılan bir tercih sıralamasının kendini gösterdiğini belirtmektedir (1977:119).

Çalışan kadınların büyük çoğunluğu (% 72.2) çocukta cinsiyet ayrımı yapmazken, % 14.2 si tek çocukları olsa erkek çocuk olmasını, % 13.6 sı tek çocukları olsa kız çocuk olmasını arzu ettiklerini belirtmiştir. Erkek çocuklarda aranan en önemli özellikler arasında ilk sırayı, % 25.6 ile büyüklerine saygılı olma, ikinci sırayı % 23.9 ile anne baba sözü dinlemesi, üçüncü sırayı da % 22.7 ile kendi başına karar verebilmesi almaktadır. Kız çocuklarda aranan en önemli özellikler arasında ise ilk sırayı % 25.6 ile büyüklerine saygılı olması, ikinci sırayı % 24.4 ile anne baba sözü dinlemesi, üçüncü sırayı % 17.6 ile kendi başına karar vermesi almaktadır.

Kız ve erkek çocuklarda aranan en önemli özelliklere ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde gerek kız, gerekse erkek çocuklarda aranan özelliklerin aynı olduğu görülmektedir. İlk iki özellik olan büyüklere saygılı davranma ve ana baba sözü dinleme anne babaya bağımlı bir kişiliğin gelişmesine uygun bir tutum durumundayken, çocuğun bağımsız bir birey haline gelmesi için gerekli olan kendi başına karar verebilme özelliği arka sıralarda yer almaktadır.

Çalışan kadınlar çocuksuz karı kocanın mutluluk ve anlaşmalarının çocuk olmaması nedeniyle olumsuz etkilenebileceğini (% 38.1) düşünmektedirler. İkinci sırayı çocuk olmamasının ailenin mutluluğunu etkilemeyeceği (% 27.3) görüşü alırken üçüncü sırayı da başka (% 19.8) seçeneği almaktadır. Başka seçeneğini işaretleyenler anlaşma ve mutluluğun eşlere bağlı olduğunu belirtmektedirler. Kadınların yetişme yeri ile çocuksuz karı kocanın anlaşma durumları arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır. Şehir kökenlilerde ilk sırayı % 23.3 ile etkilemeyeceğini düşünenler, ilçe kökenlilerde ilk sırayı % 8.5 ile biraz olumsuz etkileyeceğini düşünenler, köy kökenlilerde ise ilk sırayı % 10.2 ile biraz olumsuz etkileyeceğini düşünenler almaktadır. Dolayısıyla şehir kökenlilere göre kırsal kökenliler çocuğun aile mutluluğu üzerinde önemli olduğunu düşünmektedir. Aynı soru öğrenim durumuna göre araştırıldığında anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Kadınlar arasında çocuksuz olmanın karı kocanın mutluluk ve anlaşmalarını etkileyip etkilemediği araştırıldığında ilkökul mezunları arasında ilk sırayı etkilemez (% 13.1) seçeneği, ortaokul mezunlarında olumsuz etkiler (% 6.8) seçeneği, lise mezunlarında olumsuz etkiler (% 14.2) seçeneği, üniversite mezunlarında ise olumsuz etkiler (% 8.5) seçeneği almaktadır. Sonuç olarak ilkökul öğrenimi almış olan grubun dışındaki tüm öğrenim düzeylerinde yer alanlar olumsuz etki üzerinde daha fazla dururken, ilkökul mezunları beklenilenin tersine olumsuz etkinin fazla olmayacağını düşünmektedirler.

Kız ve erkek çocuğa yönelik tutum bazı durumlarda farklılık göstermektedir. Çalışan kadınların % 72.2 si kız çocuklarının erkek arkadaşı olsa normal karşılayacağını, % 15.3 ü böyle bir şeye izin vermeyeceğini, % 12.5 i ise duruma göre davranacağını belirtmektedir. Erkek çocukların kız arkadaşı olduğunda ise % 84.1 i normal karşılayacağını, % 9.1 inin duruma göre davranacağını, % 6.8 i izin vermeyeceğini belirtmiştir. Kadınların yetişme yeri ile erkek çocuğun kız arkadaşı olması arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Buna göre, gerek şehirde, gerek ilçede, gerekse köyde yetişenlerde erkek çocuğun kız arkadaşı olsa normal karşılayacaklarını belirtenler ilk sırayı almıştır.

Diğer yandan kızların yaşlıları erkeklere göre daha erken eve gelmeleri gerektiği görüşüne katılanların oranı % 76.1, katılmayanların oranı % 23.9 dur. Dolayısıyla kız ya da erkek arkadaşlığını normal karşılama eğilimi yüksekken, eve erken gelme konusunda erkek çocuklara tanınan tolerans kız çocuklarına pek tanınmamaktadır.

Gelecek Güvencesi

Kadınların % 69.3 ü bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı, % 26.7 si ise bağlı değildir. Gelecekte evli oğluyula oturmayı düşünmeyenler % 88.1, evli kızıyla oturmayı düşünmeyenler ise % 94.3 oranındadır. Dolayısıyla çalışan kadınların büyük kısmı ilerde çocuklarıyla oturmayı düşünmemektedir. Bolak'ın çalışmasında da özellikle erkek çocukların yaşlılık güvencesi olarak görülme durumunun eski geçerliliğini korumadığı belirtilmiştir (1993:243).

Boş Zamanları Değerlendirme

Boş zaman kullanımına ilişkin araştırmalarda bireylerin etkinliklerinin sosyalleşme sürecinde içinde buldukları aile, eğitim, sosyal sınıf, alt kültür gruplarının özelliklerine göre şekillendiği, ayrıca bireyin içinde yaşadığı ortamın yarattığı sosyal ve fiziki çevre ile zenginleştiği ileri sürülmektedir (Tatlidil; 1994:389).

Araştırmamızda çalışan kadınların boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek istedik.

Çalışan kadınların % 22.2 si boş zamanlarının olmadığını belirtirken, % 17 si boş zamanlarında belirli bir şey yapmadığını, % 16.5 i eliş yaptıığını, % 12.5 i arkadaşlarını ziyaret ettiğini, % 11.4 ü gazete, kitap okuduğunu, % 7.4 ü ise televizyon izlediğini belirtmiştir. Bu sonuçlara göre çalışan kadınların boş zamanları değerlendirme tutum ve davranışları bireylerin kişisel eğilimlerine göre harcadıkları bir zaman dilimi olarak görülmektedir. Dumazeider, boş zamanları değerlendirme incelemelerinde bütün sosyal sınıflardaki bireylerin çoğunun ortalama boş zamanlarının yarısının televizyon seyrederek, radyo dinleyerek, gazete ve dergi okuyarak ve sinemaya giderek geçirdiklerini belirtmiştir (1974:153).

Geleceğe İlişkin Beklentiler

Kadınların % 29.5 i maddi sorunlarını çözümlenmeyi, % 27.3 ü daha iyi iş imkânına kavuşmayı, % 27.3 ü ise kendi işyerini kurabilmeyi umut etmektedir. Ailelerine ilişkin beklentilerine bakıldığında ise % 42.6 sı çocuklarını iyi birer insan olarak yetiştirmeyi arzu ettiklerini, % 24.4 ü mutlu bir aile yaşantısı sürdürmeyi, % 22.2 si ise ev sahibi olmayı arzu ettiklerini belirtmişlerdir.

Sonuç

Çalışan kadınların iş ve aile ilişkilerinde ortak noktaları bulmayı amaçladığımız çalışmaya ilişkin verilerimizi topluca değerlendirmenin uygun olacağını düşünüyoruz.

Kadınların büyük kısmı evli, genç yaşta, şehir doğumlu ve yaşamının büyük kısmı şehirde geçmiş kişilerdir. Çoğunluğu çekirdek aile üyesi durumunda olan kadınların aile üye sayısı da üç kişide yoğunlaşmıştır. Evlenme yaşları küçük olan kadınların eşleriyle aralarında akrabalık hemen hemen hiç yoktur. Çalışan kadınların, eşlerinin, anne ve babalarının öğrenimleri çoğunlukla ilkökul düzeyinde yoğunlaşmış olup, gelirleri düşüktür ve çoğunlukla kirada oturmaktadırlar.

Kadınların büyük kısmı aile geçimini sağlamaya katkıda bulunma amacıyla çalışmaktadır. Elde ettikleri geliri aile bütçesine dahil ederek ekonomik zorlukları aşmaya çalışmaktadırlar. İş konusunda oldukça esnek davranmakta ve kadınların çalışabilecekleri her işte çalışmalarını gerektiğini savunmakta, çocuklu kadınların da eğer ekonomik bir zorluk varsa çalışmasını uygun görmekte dirler. Çalışıyor olmaktan memnun olan kadınlar, aynı geliri evde oturarak

yapabilecekleri bir işte elde etme yerine, dışarıda çalışarak kazanmayı tercih etmektedirler. İş ilişkilerini genelde iyi olarak değerlendiren kadınlar, çalışma arkadaşlarıyla iş yaşamı dışında da görüşmektedirler.

Kadınların bireylik, ev kadınlığı, akrabalık rollerini tam olmasa da yerine getirdikleri gözlenmiştir. Kadınlar en çok çalışma yaşamının yoruculuğuna bağlı olarak bireylik rolünü oynamakta sıkıntıya düştüklerini belirtmekle birlikte çoğunun ayda en az bir kez görüştüğü arkadaşlarının olduğu belirlenmiştir. Ev kadınlığı ve çalışma yaşamının birlikte yürütülmesi gerektiğini düşünen kadınların çoğu kendilerini başarılı birer ev kadını olarak algılamaktadır. Çalışma yaşamının ev kadınlığı, eşlik, annelik rollerini etkilediğini belirten kadınların işbölümü çerçevesinde daha çok ayrılmış evlilik ilişkisi sürdürdükleri belirlenmiştir. Ailede karar alma sürecinde genelde eşitlikçi bir tutumun varlığı görülmektedir. Akrabalık rolünü de sıkça oynayan kadınlar, akrabalarıyla iyi ilişkiler içerisinde olup, ayda bir ya da daha sık görüşmekte, extra ailesel ilişkilerini de daha çok eşleriyle birlikte kurmaktadır. Kadınların temel görevinin, kocaları ve çocuklarına bakmak olduğunu düşünmekle birlikte, evlenseler dahi kadınların çalışması gerektiği yönünde görüş belirtmektedirler.

Çocukları sevgi kaynağı olarak gören kadınlar kız çocuklar için daha çok kadınsı işler olarak kavramsallaştırılan işleri uygun görürken, erkek çocuklar için daha çok gelir elde edilebilecek meslekleri öncelikli görmektedirler. Gerek kız gerekse erkek çocuklarda aranan özellikler ise daha çok çocuklarda bağımlı bir kişilik yaratmaya uygun olan özelliklerdir. Çocuğun aile mutluluğu için önemli olduğunu düşünen kadınlar kız ya da erkek çocuklarının karşı cinsle arkadaşlığını makul görmektedir. Gelecekte evli olan kızları ya da erkek çocuklarıyla birlikte oturmayı düşünmeyen kadınların, çocuklarını iyi birer insan olarak yetiştirmeyi ve maddi sorunlarını çözümlenebilmeyi arzu ettikleri belirlenmiştir.

Bulgularımızı yukarıda topluca değerlendirmenin ardından, kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmada yerlerini alabilmeleri, kadın istihdam sorununun çözümlenebilmesi açısından genel bazı önerilerde bulunulabilir:

1.Kadınların üretim faaliyetlerine daha yoğun bir biçimde katılabilmeleri için öncelikle kadınların eğitim düzeyi yükseltilmeli, kadınların işgücü arzı açısından önem taşıyan sosyokültürel engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.

2.Toplumun vereceği destekle çocukluktan başlayarak her düzeyde geleneksel kadın erkek rollerine karşı eşitlikçi bir yaklaşım getiren eğitim anlayışının toplumsallaşmanın tüm araçlarıyla (ailede, okulda, kitle iletişim araçlarında v.b) etkili kılınması kadınların işgücü yaşamında nicelik ve nitelik açısından daha iyi bir konuma ulaşmasına yardımcı olabilir.

3.İş yaşamında kadınlara yönelik kredi, teşvik, vergi muafiyeti v.b. desteklerin sağlanması da kadınların üretken faaliyetlerde yer almasını, çalışma

yaşamına girmesini özendirici olabilir. Ayrıca kadın ürünlerinin yurt içi ve yurt dışı pazarlarda tanıtılmasına ve tüketiciye sunulabilmesine de destek verilebilir.

Kaynakça

- ANSAL, Hacer. (1996), **Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: Türk Tekstil ve Elektronik Sanayilerinde Teknolojik Değişim ve Kadın İstihdamı**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- BOLAK, Hale. (1993),“Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler,” **Kadın Bakış Açısından Kadınlık**, İstanbul: İletişim Yayınları. (2. Baskı)
- BOTT, Elizabeth. (1971), **Family and Social Network**, Second Edition, Tavistock Publication.
- ÇELEBİ, Nilgün. (1990), **Kadınlığımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Konya: Sebati Matbaası.
- ÇELEBİ, Nilgün. (1993), **Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri**, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Türk tarih Kurumu Basımevi.
- ÇINAR, E. Mine. (1994), **Unskilled Urban Migrant Women and Disguised Employment, Home-Working Women in İstanbul, Turkey**, World Development Volume 22, No:3.
- ÇULPAN, Oya. (1977), “Kadının Durumu ve Üniversite Gençlerinin Mesleklerle İlgili Tutumları,” Ankara: **Anne İdaresi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 14.
- DEMİR, Gülsen. (1994), “Değişen Toplumda Değişen Kadın Statüsü” **Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- DİE (1998), **Hane Halkı İşgücü İstatistikleri Anketi**, Ankara.
- DUMAZEİDER J (1974), **Sociology of Leisure**, Elsevier, N.Y.
- ECEVİT, Yıldız. (1990), “Shop Floor Control, The Ideological Construction of Turkish Women Factory Workers” **Working Women International Perspectives on Labour and Gender Ideology**, Ed:N.Redelift and M.T. Sinclair, Routledge.
- ESER, Şenay. (1997), **Part-time Çalışmanın Türkiye’de Kadın İstihdamına Etkisi**, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi 98.
- FİCHTER, Joseph. (1996), **Sosyoloji Nedir?**, Ankara: Çev. Nilgün Çelebi, 3. Baskı, Attila Kitabevi.
- GÖKÇE, Birsen. (1978), “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara: Sayı 1.

- İÇLİ, Gönül. (1997),“Fabrikada Çalışan Kadınların İş Sorunları ve Aile İlişkileri,” **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sivas: Sayı 19.
- İMAMOĞLU, Olcay. (1991), “Aile İçinde Kadın Erkek Rollerini”**Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (1999), “Türkiye’de Kadının Konumu: İnsanca Gelişme Düzeyi, Eğitim, İstihdam, Sağlık ve Doğurganlık,” **Bilanço 1923-1998 Uluslararası Kongre**, İstanbul: Cilt 2, Tarih Vakfı Yayınları.
- KANDİYOTİ, Deniz. (1996), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları, Metis Yay.
- KARDAM, F. ve Toksöz, G. (1999), “Cumhuriyet’ten Günümüze Çalışma Yaşamı ve Kadınlar: Ayrımcılığın Değişen Boyutlarıyla,” **Bilanço 1923-1998 Uluslararası Kongre** İstanbul: Cilt 2, Tarih Vakfı Yayınları.
- KOCACIK, Faruk. (1997a), **Toplumbilim**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Basımevi.
- KOCACIK, Faruk. (1997b), **Sivas’ta Kentsel Aile**, Sivas: Dilek Matbaası.
- KONGAR, Emre. (1972), **İzmir’de Kentsel Aile**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs. (1994), “Kadın Çalışma ve Evde Üretim” **Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- ÖZBAY, Ferhunde. (1993), “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme,” **Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı.
- OPPRANG, C. ve K.,Abu. (1985), **A Handbook for data Collection and Analysis on Seven Roles and Statuses of Women**, Geneva: International Labor Office.
- TATLIDİL, Ercan . (1994),“Kent Kültürü ve Boş Zaman Değerlendirme”, **Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler**,Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.